

DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2024-49-34>

УДК 339.9:330.3:334

Кваша Сергій Миколайович

доктор економічних наук, професор, академік Національної академії аграрних наук, проректор з науково-педагогічної роботи та розвитку, Національний університет біоресурсів і природокористування України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7448-0543>

Павленко Олексій Михайлович

кандидат економічних наук, докторант, Національний університет біоресурсів і природокористування України
ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-9735-2478>

Вакуленко Віталій Леонідович

кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту імені професора Й.С. Завадського, Національний університет біоресурсів і природокористування України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7019-1832>

Мороз Микола Анатолійович

докторант кафедри економіки, Національний університет біоресурсів і природокористування України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7363-8337>

Serhii Kvasha, Oleksii Pavlenko, Vitalii Vakulenko, Mykola Moroz
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**PECULIARITIES OF FORMATION IN INTERNATIONAL ECONOMIC RELATIONS UNDER MARTIAL LAW**

Анотація. Стаття присвячена дослідженню особливостей формування міжнародних економічних відносин в умовах воєнного стану. Стаття заснована на аналізі актуальних наукових джерел і статистичних даних, що дозволило провести комплексну оцінку сучасного стану міжнародних економічних відносин. Проведено аналіз теоретичних засад здійснення міжнародних економічних відносин. Визначено основні чинники, які впливають на сучасний стан міжнародних економічних відносин. Розглянуто вплив пандемії COVID-19 на сучасні міжнародні економічні відносини. Встановлено, що за сучасних умов найбільший вплив на міжнародні економічні відносини здійснює повномасштабна війна в Україні. Визначено основні наслідки повномасштабної війни для сучасних міжнародних економічних відносин. Особливу увагу приділено особливостям здійснення міжнародних економічних відносин в Україні та зовнішній економічній діяльності держави шляхом аналізу регуляторів зовнішньої торгівлі в Україні та загального стану економіки держави, а також змін, які відбуваються у контексті експортно-імпортних відносин. Проведений аналіз засвідчує про необхідність запровадження дієвих заходів з метою покращення стану економіки України та її зовнішньоекономічної діяльності, що забезпечить стабілізацію міжнародних економічних відносин.

Ключові слова: міжнародні економічні відносини, зовнішньоекономічна діяльність, воєнний стан, експорт, імпорт.

Summary. Today, one of the most negative events in the global economy is the war in Ukraine, which not only negatively affects Ukraine's economic situation, but also the overall situation in the world. As a result of the full-scale war, Ukraine's foreign economic relations with other countries are disrupted due to the disruption of trade ties. In addition, given that Ukraine is an important exporter of many goods, international economic relations are affected. Countries that depend on Ukraine's exports are particularly affected. Therefore, it was important to study the current state of international economic relations in the context of the war in Ukraine. Thus, the article is devoted to the study of the peculiarities of formation of international economic relations under martial law. The article is based on the analysis of relevant scientific sources and statistical data, which allowed for a comprehensive assessment of the current state of international economic relations. The author analyses the theoretical foundations of international

economic relations. The main factors influencing the current state of international economic relations are identified. The impact of the COVID-19 pandemic on modern international economic relations is considered. It is established that under current conditions, a full-scale war in Ukraine has the greatest impact on international economic relations. The main consequences of a full-scale war for modern international economic relations are identified. Particular attention is paid to the peculiarities of international economic relations in Ukraine and the foreign economic activity of the State by analysing the foreign trade regulators in Ukraine and the general state of the State's economy, as well as the changes taking place in the context of export-import relations. The analysis shows that it is necessary to introduce effective measures to improve the state of Ukraine's economy and its foreign economic activity, which will ensure the stabilisation of international economic relations.

Keywords: international economic relations, foreign economic activity, martial law, export, import.

Постановка проблеми. Протягом двох років в Україні триває повномасштабна війна, яка негативно впливає не лише на економіку України, але й на загальну економічну ситуацію в усьому світі. Україна – важливий експортер низки вкрай важливих товарів, насамперед – зернових продуктів, які забезпечують продовольчу безпеку багатьох країн світу. Окрім цього, Україна є важливим експортером руд чорних металів та продукції їх переробки, соняшникової олії тощо. Однак, за умов повномасштабної війни економічна ситуація в Україні є негативною: внаслідок дій агресора порушується виробництво основних товарів, які є основою експорту держави. Крім того, порушується також експорт товарів з України. Разом з тим, має місце ускладнення імпорту товарів до України. Усе це відображається на сучасному стані міжнародних економічних відносин, що зумовлює необхідність розгляду питання особливостей їх формування в умовах воєнного стану.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

До вивчення питання особливостей міжнародних економічних відносин в умовах воєнного стану зверталась низка українських науковців. Так, Г.В. Жила дослідила економічні та соціальні наслідки війни в Україні, а також вплив конфлікту на світову економіку, з'ясувавши те, як саме військові дії впливають на міжнародні економічні відносини в цілому [4]. С. Скрипник, О. Процевят та О. Воронова з'ясували особливості регулювання зовнішньоекономічної діяльності в умовах воєнного стану [7]. Крім того, А. Нечипорук та М. Котова також звернулись до цього питання, з'ясувавши сучасний стан експорту України в умовах повномасштабної війни [6]. Однак, варто зазначити, що дане питання наразі не є вивченим у повній мірі. Тому, враховуючи актуальність теми дослідження за сучасних умов, виникає потреба у більш детальному розгляді цієї проблеми.

Отже, **мета статті:** з'ясувати сучасні особливості формування міжнародних економічних відносин в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Воєнний стан стає одним із негативних факторів формування міжнародних економічних відносин, впливаючи при цьому і на економіку України на локальному рівні, і на економіку тих держав, з якими Україна не має розвинених економічних від-

носин. На сучасному етапі розвитку міжнародних економічних відносин в умовах глобалізації усі країни, навіть за умов відсутності тісних економічних зв'язків, пов'язані між собою, тому війна в Україні негативно впливає на економіку усього світу.

Спершу коротко охарактеризуємо особливості міжнародних економічних відносин. Згідно з визначенням, міжнародні економічні відносини – це «система відносин, що виникають між суб'єктами з різних країн з приводу виробництва, розподілу, обміну і споживання товарів, послуг, капіталів, ідей в умовах обмеженості ресурсів і міжнародного поділу праці в межах світового господарства». Тобто, це система економічних зв'язків, які виникли між державами світу. За таких умов економічні відносини виходять за межі національних господарств, активно взаємодіють між собою фізичні і юридичні особи, держави та міжнародні організації. Окрім цього, такі зв'язки характеризуються різними рівнями існування, функціонування та здійснення [5, с. 10–11].

Міжнародні економічні відносини постійно розвиваються, тому їх розвиток залежить від розвитку суспільства. На сучасному етапі міжнародні економічні відносини характеризуються значним впливом процесів глобалізації, що впливає на виникнення глобальних економічних мереж, у яких беруть участь національні підприємства. Окрім цього, у сучасних міжнародних економічних відносинах суттєво збільшується роль послуг у загальному обміні, що спричинено розвитком насамперед сучасних технологій [3].

Крім того, на сучасний стан міжнародних економічних відносин впливає низка чинників:

- демографічні;
- економічні;
- природні;
- науково-технічні;
- чинник культурного оточення тощо.

Суттєвий вплив на стан міжнародних економічних відносин за останні роки мала пандемія COVID-19, яка стала причиною скорочення світової торгівлі товарами та послугами, скорочення виробництва окремих товарів. При цьому, найбільш суттєво пандемія вплинула саме на глобальну торгівлю послугами, оскільки в умовах локдауну особливо постраждали сфера туризму, розваг та дозвілля [2].

Разом з тим, найбільший вплив на світову економіку та міжнародні економічні відносини як України, так і світу в цілому має повномасштабна війна. Підкреслимо, що нинішня війна вже сьогодні має суттєвий вплив на світову економіку, насамперед – з точки зору міжнародної торгівлі. Цей вплив спостерігається з двох боків: в умовах повномасштабної війни експорт окремих товарів з України є ускладненим за рахунок блокування наземних та морських транспортних торговельних шляхів, насамперед – експорт зернових культур. Окрім цього, ускладненим є видобуток та експорт залізної руди та відповідних продуктів переробки, які також є важливою статтею експорту України, серед чого Україна є одним із світових лідерів. Крім того, Україна є одним зі світових експортерів соняшникової олії. З іншого боку РФ, яка є експортером нафти й газу та відповідних продуктів переробки, а також одним із світових лідерів за експортом зернових культур та соняшникової олії – за рахунок агресії з боку РФ по відношенню до України її зовнішня торгівля цими товарами майже припинена. Усе це має негативний вплив на світову торгівлю, як складову міжнародних економічних відносин [4].

З огляду на це, вже зараз війна негативно впливає на постачання продовольства на світових ринках, тим самим негативно впливаючи на ситуацію багатьох імпортерів залежних країн, насамперед – країн Африки і Азії. Крім того, війна поступово спричиняє справжню енергетичну кризу у країнах, які залежали від експорту енергоносіїв з РФ. Крім того, це спричиняє виникнення нових зовнішньоекономічних зв'язків між країнами, оскільки ті, хто залежав від російських нафти і газу, зміцнюють свої зв'язки з іншими країнами-експортерами цих стратегічно важливих енергоносіїв. Відповідно, війна в Україні стає причиною виникнення суттєвих змін у контексті формування міжнародних економічних відносин.

Особливо важливо звернути увагу на стан формування міжнародних економічних відносин в Україні безпосередньо. На сучасний стан міжнародних економічних відносин України з іншими державами та світовими ринками впливають наступні фактори, а також в цілому економіки України:

- руйнування об'єктів промисловості внаслідок повномасштабної війни;
- окупація важливих промислових районів;
- блокування наземних та морських транспортних вузлів;
- затримки у перевезенні вантажів внаслідок ускладненої логістики;
- відтік людського капіталу, що призводить до зниження продуктивності та якості праці.

Усе це негативно впливає на сучасний рівень економічного розвитку України, порушуючи її зовнішньоекономічні зв'язки з іншими державами та зовнішньоекономічну діяльність.

Звернемо увагу на такий аспект формування міжнародних економічних відносин, як їх регулювання, що має особливу специфіку. Основними засобами регулювання зовнішньоекономічної діяльності країни є правові та фінансові механізми, які застосовує держава для забезпечення стабілізації економіки держави. У першу чергу, прийнято низку нормативно-правових актів, які покликані впорядкувати експортно-імпортну діяльність господарюючих суб'єктів під час воєнного стану. Було прийнято постанови Кабінету Міністрів України, у яких зазначені положення щодо забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану, положення, що регулюють критичний імпорту України, регулюють експорт окремих товарів, зокрема – сільськогосподарських, визначають особливості митного оформлення окремих товарів тощо. Крім того, застосовуються також фінансові заходи: зменшення податків для окремих суб'єктів господарювання, надання пільг та квот, надання фінансової допомоги тощо. З огляду на це, держава наразі спрямовує свою діяльність на стабілізацію зовнішньоекономічної діяльності України для налагодження її міжнародних економічних відносин [7].

Також важливим аспектом формування міжнародних економічних відносин в умовах воєнного стану є належне здійснення експортно-імпортних відносин. На рис. 1 зазначимо динаміку зміни обсягів експорту та імпорту за останні роки.

Відповідно до наведених вище даних, зазначимо, що протягом останніх років динаміка зміни експорту та імпорту була нестабільною. Однак, у 2021 році зросли обсяги експорту та імпорту України. Проте, саме в умовах повномасштабної війни відбулися найбільш суттєві зміни, особливо у контексті експорту. Це зумовлено, у першу чергу, як порушеннями у виробництві товарів, які становлять основу експорту, так і порушеннями у здійсненні перевезення товарів з України та в Україну. Попри це, сьогодні держава має зростаючі потреби у стратегічно важливих товарах, які забезпечили доволі високий рівень імпорту порівняно з попередніми роками, хоча й набагато менший за 2021 рік.

Крім того, звернемо увагу на основні зміни, що відбулися у контексті географії експорту України. Так, лідерами серед країн-експортерів, що імпортували українську продукцію, були [6]:

- Китай – 11,8%;
- Польща – 7,7%;
- Туреччина – 6,1%;
- Італія – 5%.

У 2022 році географія експорту України за країнами мала наступний вигляд (рис. 2).

Отже, можна сказати, що за умов воєнного стану формування міжнародних економічних відносин є порушеним, причиною чого є саме

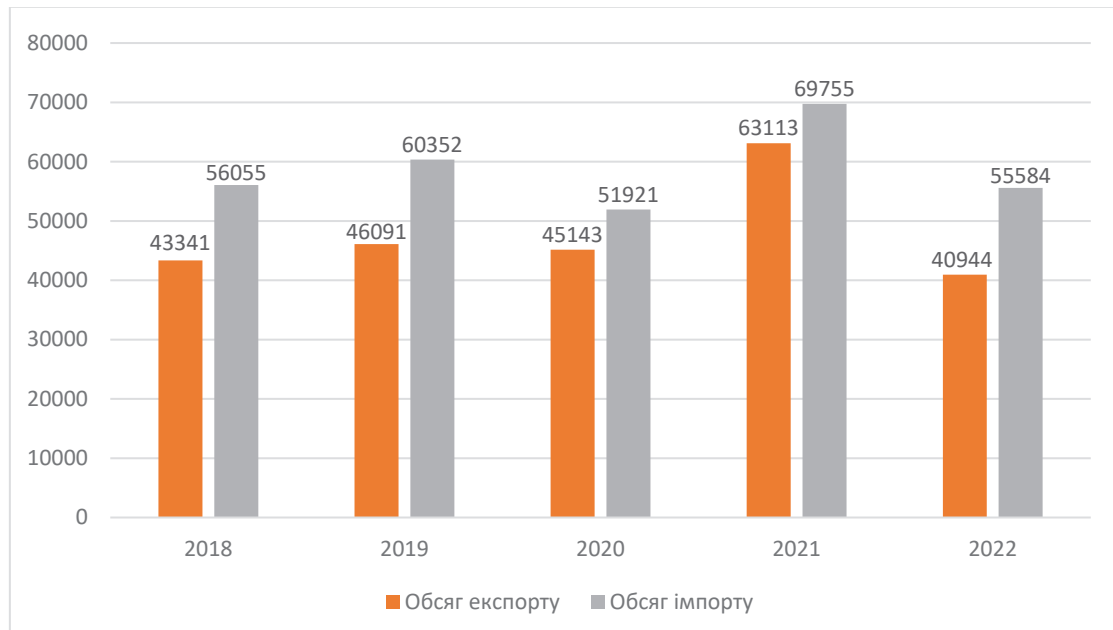

Рисунок 1 – Динаміка показників зовнішньої торгівлі України, 2018–2022

Джерело: [1]

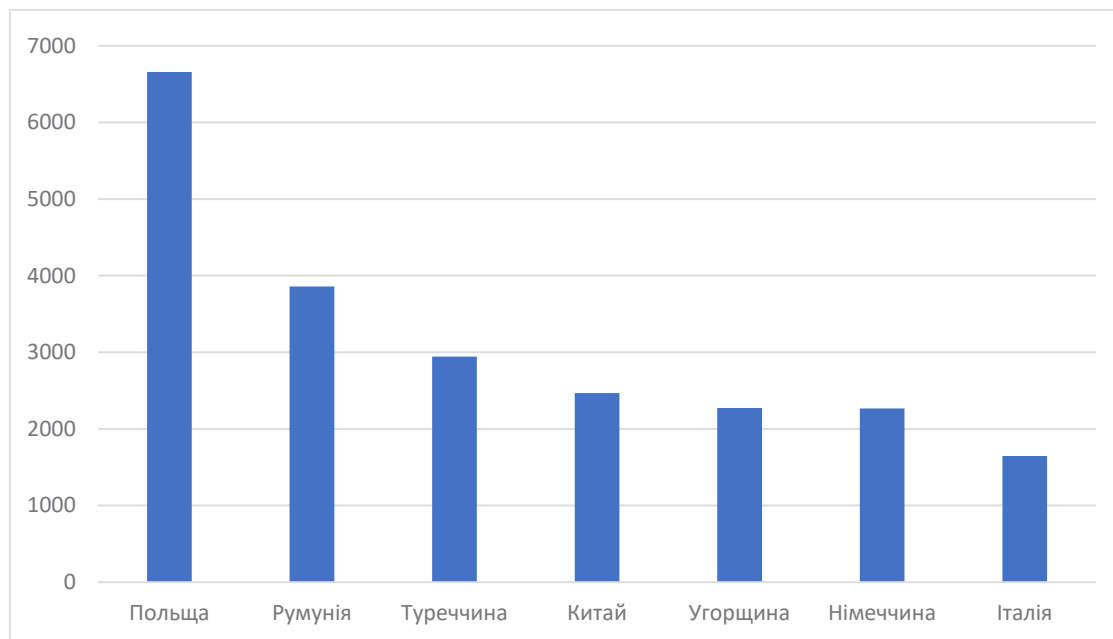

Рисунок 2 – Експорт України за країнами, 2022, млн дол. США

Джерело: [6]

повномасштабна війна. Війна призвела до порушення експортно-імпортних відносин саме внаслідок порушення ланцюгів постачання. Усе це негативно впливає на сучасну зовнішньоекономічну діяльність України та потребує ще більшого впливу держави, а також світової спільноти, яка має допомогти стабілізувати експорт основних товарів з України, які є стратегічно важливими для багатьох країн світу.

Висновки. Отже, результати проведеного дослідження підкреслюють, що за умов воєнного стану в Україні порушуються міжнародно-економічні відносини. Ускладняється експорт основних товарів з України, насамперед – зернових, які є стратегічно важливими для світової продовольчої безпеки, особливо в тих країнах, які залежать від українського зерна. Окрім цього, внаслідок агресії РФ чимало країн світу перебувають у стані енерге-

тичної кризи, оскільки порушується імпорт енергоносіїв, експортером яких є країна-агресор. Усе це сприяє формуванню нових зовнішньоекономічних зв'язків. Окрім цього, за сучасних умов скорочується експорт та імпорт товарів України, що нега-

тивно впливає на зовнішньоекономічну діяльність держави. З огляду на це, виникає необхідність запровадження дієвих заходів, спрямованих на забезпечення відновлення економіки держави та стабілізації її експортно-імпортних відносин.

Список використаних джерел:

1. Батракова Т.І., Фоменко С.С. Сучасний стан зовнішньої торгівлі України в умовах економічної нестабільності. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2023. Випуск 4 (04). С. 56–62.
2. Брензович К.С., Манзюк М.В. Вплив пандемії коронавірусу на міжнародну торгівлю послугами. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2021. Випуск 9. С. 18–22.
3. Гетьман Л.Г. Бізнес-середовище міжнародної економічної діяльності на сучасному етапі. *Ефективна економіка*. 2017. Випуск 1.
4. Жила Г.В. Економічні та соціальні наслідки війни в Україні, вплив війни на світову економіку. *Економіка та суспільство*. 2023. Випуск 47.
5. Міжнародні економічні відносини : підручник / за редакцією А.П. Голікова, О.А. Довгаль. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2014. 602 с.
6. Нечипорук А., Котова М., Кочубей Д. Експорт України в умовах воєнного стану. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2023. Випуск 25. С. 18–32
7. Скрипник С., Порцєвят О., Воронова О. Особливості регулювання зовнішньоекономічної діяльності в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2022. Випуск 38.

References:

1. Batrakova T. I. & Fomenko S. S. (2023) Suchasnyi stan zovnishnoi torhivli Ukrainy v umovakh ekonomichnoi nestabilnosti [Current state of Ukraines foreign trade in the context of economic instability]. *Tsyfrova ekonomika ta ekonomichna bezpeka – Digital economy and economic security*, vol.4 (04), pp. 56–62. (in Ukrainian)
2. Brenzovych K.S. & Manziuk M.V. (2021) Vplyv pandemii koronavirusu na mizhnarodnu torhivliu posluhamy [The impact of the coronavirus pandemic on international trade in services]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu – Scientific Bulletin of Uzhhorod National University*, vol. 9, pp. 18–22. (in Ukrainian)
3. Hetman L. H. (2017) Biznes-seredovyshe mizhnarodnoi ekonomichnoi diialnosti na suchasnomu etapi [Business environment of international economic activity at the present stage]. *Efektivna ekonomika – Efficient economy*, vol. 1. (in Ukrainian)
4. Zhyla H. V. (2023) Ekonomichni ta sotsialni naslidky viiny v Ukraini, vplyv viiny na svitovu ekonomiku [Economic and social consequences of the war in Ukraine, the impact of the war on the global economy]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, vol. 47. (in Ukrainian)
5. Holikova A. P. ta in. (2014) Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny: pidruchnyk [International economic relations: a textbook]. Kharkiv: KhNU imeni V. N. Karazina. (in Ukrainian)
6. Nechyporuk A., Kotova M. & Kochubei D. (2023) Eksport Ukrainy v umovakh voiennoho stanu [Ukraines exports under martial law]. *Zovnishnia torhivlia: ekonomika, finansy, pravo – Foreign trade: economics, finance, law*, vol. 25, pp. 18–32. (in Ukrainian)
7. Skrypnyk S., Portseviat O. & Voronova O. (2022) Osoblyvosti rehuliuвання zovnishnoekonomichnoi diialnosti v umovakh voiennoho stanu [Peculiarities of regulation of foreign economic activity under martial law]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, vol. 38. (in Ukrainian)

Стаття надійшла до редакції 11.04.2024